

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЉА ПАНЂИЋ

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

Л СВ. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часо̄писа Наш језик колеге,
̄пријатељи и некадашњи с̄уден̄и
̄освећују ̄роф. др Сре̄и Танасићу,
до̄исном члану АНУРС,
̄оводом седамдесе̄ година живо̄а
са искреним жељама за дугим живо̄ом
и не̄рекидним с̄варалаш̄вом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српском језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – почетку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЂИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

УДК 811.163.41'367.332.6
811.16'36

Оригинални научни рад
Примљено 20. новембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ДИМКА В. САВОВА*
(Софијски универзитет „Св. Кл. Охридски“,
Факултет за словенску филологију)

СИНТАКСИЧКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ‘ГЛАГОЛ + *МИ СЕ*’ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У чланку се код одређивања предмета истраживања полази од формалног критеријума – присутности елемената ‘логички субјекат у дативу’ + ‘елеменат *се*’ + ‘глагол’, а затим се семантика карактеристична за истакнути синтаксички модел дефинише и класификује.

Кључне речи: логички субјекат, дативни субјекат, повратни глаголи, доживљавач.

У литератури о српском и/или хрватском језику о таквим конструкцијама пишу М. Ивић, М. Стевановић, Љуб. Поповић, З. Бабић, Б. Белај, Б. Стипчевић, И. Палић и др. На њих се осврће, упоређујући их с другим конструкцијама, и С. Танасић. Обично се као такве у српском језику разматрају само конструкције које ми овде, на основу једне особине њихове семантике, називамо даље *имплицитним* (нпр. *једе ми се; иде ми се*). У другим случајевима основни критеријум је присутност семантичке улоге *доживљавача* у позицији индиректног објекта у дативу, при чему се тако укључују и конструкције без повратног елемента *се* (нпр. код Стипчевић 2014). Ми овде одређујемо домен тог модела конструкција у српском језику користећи један заједнички формални критеријум – присутност елемената *ми* (логичког субјекта у дативу) + *се*, додатих глаголском облику. Међутим, сматрамо да је ова врста формалне конструкције одраз одређене синтаксичке семантике, од које полазимо у анализи и која нам омогућује да у закључцима игноришемо до одређеног формалног и семантичког нивоа лексичко-граматич-

* dimkasav@abv.bg

ку разлику међу глаголима везану за њихову особину ‘повратност’, да бисмо обратили пажњу на типолошке сличности и разлике између изражаваних типова ситуација.

Као што је познато, разматране синтаксичке конструкције распрострањене су у словенским језицима. Оне су једна од подврста деагентивних конструкција, наиме, конструкција с логичким субјектом (у акузативу или дативу, а в. код М. Ковачевића (2017) и о логичком субјекту у неким предлошким конструкцијама с акузативом и другим падежима). За конструкције с логичким субјектом, у целини узев, карактеристична је једна подврста деагентивних синтаксичких трансформација помоћу које се вршилац или доживљавач од агенса (= субјекта, тј. активног учесника радње, који може да је својом вољом контролише и да одговара за њу: *ја се сћидим*; *ја мислим да Р*; *ја желим њевати* и сл.) претвара у њеног пасивног учесника (*сћид ме је*; *чини ми се да*; *њева ми се*). Од поставке коју смо навели на самом почетку чланка (наиме – од посебне семантичке перспективе конструкција са ‘*ми се*’), произлази друга поставка коју овде заступамо, наиме – одговарајућа агентивна конструкција која реченици враћа агенса (дживљавача или вршиоца) изражаване радње на место субјекта не гради се обавезно од истог глагола, уп.: *Прича ми се* (деагент.) и *Ја желим њричати* (агент.), где је глагол исти, али: *Чини ми се да ти ниси у њраву* (деагент.), односно: *Ја мислим да ти ниси у њраву* (агент.), где су глаголи различити.

У конструкцијама које нас овде занимају наведеном деагентивном значењу додаје се семантичка нијанса везана за повратни облик глагола коју можемо дефинисати као посебно истицање самосталности радње и њене независности од вршиоаче воље: *њева се* (самостална појава) → *некоме, чини се* (самостална појава) → *некоме*. Искрсава питање шта разликује доживљавача у конструкцијама са *ми се* од доживљавача из групе конструкција са логичким субјектом у дативу, али без елемента *се* (нпр. *доида ми се* ↔ *годи ми*; *дало ми се* ↔ *усјело ми је*; *слошило ми се* ↔ *иозлило ми је*)? Мада је тешко осетити и објаснити ту разлику, чини нам се да она долази до изражаја у начелној разлици између улога адресата и локализатора у датом догађају. Иако изгледа донекле неприродно замислити логички субјекат као локализатор, чини нам се да је улогу логичког субјекта *ми* у конструкцијама са *ми се* најадекватније представити помоћу идеје о живом локализатору, на коме се врши дати догађај и који је пасиван до крајности, као што је пасиван и локализатор неке природне појаве, уп.: *Најољу се смрачило* ↔ *У души ми се смрачило* или *Смрачило ми се*. Одговарајуће стање или процес, који се у разматраним конструкцијама приказују кроз унутрашњу перспек-

тиву логичког субјекта, потпуно су самостални и независни од воље субјекта, што се формално бележи повратним елементом *се*. Такву самосталност и независност од локализатора има и свака природна појава која се одвија на њему (али тамо није потребно да се та независност експлицира преко елемента *се*, уп. *спркава се*, али *свиће*). Док код логичког субјекта у дативу у конструкцијама без елемента *се* представа о адресату унутрашњег догађаја остаје и не долази до представе о крајњем степену пасивности; он остаје пасивни учесник – неодвојиви део догађаја (*џо ми годи*), уп. нпр.: *досадило ми да џо радим* ↔ *досадило ми се да џо радим*.

Класификација разматраних конструкција у српском језику коју овде предлажемо израђена је на основу анализе више од 15.000 примера ексцерпираних из електронског корпуса српског језика.

1. Конструкције прве групе стварају перспективу у којој догађаји или физичке радње укључују вршиоца као учесника, али је њихово извршење условљено нечим што је непознато и тешко се да дефинисати, а што је спољашње у односу на вршиоца. Већином су то конструкције с глаголима *дешаваџи се* и *догађаџи се*, које значе одвијање датог догађаја независно од субјектове воље, али вољом стицаја околности, нпр.: ... *ја сам се гушио у дневним рутинама, па ми се дешавало да их се данима не сетим* → уп. без одговарајуће конструкције: *ја сам се гушио у дневним рутинама, па их се понекад данима нисам сећао*. Другим конструкцијама из те групе изражавају се и друге варијанте пресудне улоге неког неодредивог спољашњег чиниоца. Рецимо, у примеру ... *а таман замahnула да пролије воду, кад јој се нешто даше погледати уз сокак а отуд се ваља фил, право на њи* субјекат врши сам радњу, али не својом вољом, него вољом нечег неодредивог. Конструкција *даје ми се* чешће се појављује у негативном облику и у супротном значењу: *Отићи ћи одавде. Неколико пута сам полazio, али ми се није дало: или се опижем, или изгубим на картата – додате Кес*. Синоними за *даје ми се* јесу конструкције (с формалним субјектом) *џружила ми се џрилика/могућности да нешџо урадим*. Воља неке неодредиве снаге не само да дозвољава или спречава реализацију догађаја, она даје индивидуи, у оквиру деонтичке модалности, сталну могућност да врши неке радње – такво је значење конструкције *може ми се*: *Али и да га истера, мислиш тари он? Скркао је тај паричу, па ту се може и без службе*. Нека неодредива снага може да награђује напоре у извршењу радње (*Мекри је наставила да их прати и то јој се исплатило*), да награђује вршиоца који није уложио никакве претходне напоре (*‘Ја још Србина коме је ово професија нисам упознао!’ реће Брајан, Енглеz. ‘Данас ти се баš посрећило!’ рекох ја к’о из топа*), да предодређује

будуће догађаје (*Siromah Najtli! Jadnik! Rđavo mu se piše*). У значењу конструкција из ове групе можда проналасимо присуство у српској језичкој свести инстанце која је виша од човека – судбину или Бога.

2. У једну сасвим малу групу могу се сврстати конструкције у којима радња изражава измакли контроли вербални или физички одраз неког психичког стања или неке мисли. У српском језику такво значење имају само конструкције *оћело ми се* и *омакло ми се*: – *Iznenada si to izbacio, otelо ti se; Rekao sam: svejedno? To mi se zbilja omaklo*. Семантика двају глагола је везана за негирање учешћа воље вршиоца и према томе, за његово ослобађање одговорности за радњу.

3. У последњу групу сврставамо конструкције које директно улазе у унутрашњи свет доживљавача и изражавају његово физиолошко или психолошко стање.

3.1. У прву групу издвајамо конструкције са глаголима који значе неке перцептивне и мисаоне процесе везане за епистемичну модалност који се врше мимо воље и контроле вршиоца. Њихова употреба најчешће или ублажује епистемични став доживљавача, који не приказује као неоспориву истинитост (... *govori: Vidi mu se, kaže, da neke mađije vladaju u ljudskom životu, a ne Bog, niti volja ljudska*), или пак оне директно значе неистинитост перцепираног догађаја (*Tada mu se prisnilo da je sala utonula u potpunu tamu...*). Међу свим конструкцијама разматраног у чланку типа без сумње највећи је број конструкција са глаголом *чинићи се некоме* из ове прве групе (*U mraku, išli smo neznanо kuda, činilo mi se bez plana i smisla. Ali sa ciljem...; Tada mi se učinilo da vidim nekog*). Друге такве конструкције јесу: *указало ми се*; *ћривидело ми се*; *оћкрива ми се* (овде се истинитост зависног суда подразумева, тј. доживљавач се поново не ангажује да тврди да је тај суд истинит); *ћриказује ми се* и др.

3.2. Једна прилично бројна група обухвата конструкције са значењем физиолошког стања које је задесило организам доживљавача а које није везано за потребе организма. Језик је вербализовао у бројним нијансама неповољна за организам физиолошка стања, док за повољно стање налазимо само два примера: *U glavi mu se razbistrilo...; ...u duši kao da ti se razvedri, чисто zadrhtiš, ili se preneš...*

Неповољна физиолошка стања не могу се уопште контролисати и остављају доживљавача пасивног у највећој мери: *Zamagli mu se pred očima; Sad joj se smrklo!; Steže mu se u grlu*.

3.3. У трећу групу сврставамо унутрашња стања доживљавача која су изазвана неком његовом потребом, при чему се та потреба може

разматрати у оквиру једне двостепене скале – од физиолошке потребе до свесне и контролисане жеље или мотивације за извршење радње. У оба случаја доживљавач добија импулс да (не) изврши одговарајућу радњу, зато конструкције из ове групе називамо *импулсивне*, нпр.: *Spava mi se. Nikad ne legnem pre tri:* или: *Meni se nije odustajalo, mada mi se baš nije skakalo u hladnu vodu.* (в. о њима детаљније у Савова 2020).

3.4. Последњу подврсту конструкција које улазе у унутрашњи свет доживљавача чине конструкције које значе унутрашња стања – благи степен емотивног односа¹, позитивног или негативног, према неком каузатору (објекту или догађају). Глагола ове врсте је мало: *свиђа ми се, доида ми се, мили ми се, сажалило ми се на неког, осладило ми се* с позитивним и *досадило ми се* с негативним односом, уп.: *Sto puta htedoh da se ubijem, ali mi se još milelo živeti; Mnogo mi se dopada ovde!; Nadam se da će uticati da ponovo porastem, jer mi se već dosadilo da budem ovako malo stvorenje!* У овој групи семантика глагола, тачније, однос, позитивни или негативни, према каузатору смањује степен пасивности доживљавача и приближава га више пасивном адресату, нарочито ако је каузатор номинализован, уп. горенаведени пример *Mnogo mi se dopada ovde!* са реченицом с каузатором именицом: *Mnogo mi se dopada ova haljina!*

4. На крају ћемо се осврнути и на конструкције са негативним обликом глагола. Природна је употреба свих врста конструкција о којима је било речи у том облику. Нпр.: *Ne steže mu se više u grlu; Ali kad ti se to ne mili, ne mili ti se.* Међутим, пада у очи да се најчешће у негативном облику користе импулсивне конструкције – са значењем потребе организма и посебно са значењем жеље, уп.: *Čaj mora da je bio zelen ili se bio suviše ustajao, jer joj se dugo nije spavalo posle toga; ... nije mi se išlo u preduzeće, nije mi se izlazilo na ulicu, još manje mi se išlo u klub, nije mi se čak ni kod kuće sedelo.* Та се чињеница може онтолошки објаснити опаском да од свих приказаних семантичких група: одвијања догађаја, перцепцијских и мисаоних процеса, физиолошких стања, релевантнија је за најаву њихова позитивна варијанта (*īo mi se десило; īo mi се оīело; īако ми се чини; у глави ми се врīи*), међутим, жеље су за човека подједнако релевантне како у позитивном тако и у негативном облику (*īева ми се, не īева ми се*).

5. У резултату извршене анализе и класификације размотрених конструкција можемо извести следеће закључке.

¹ Уп. с агентивном перспективом јаког степена односа: *волим, мрзим* итд.

5.1. Значење глагола из разматраних конструкција везано је или за психолошка или физиолошка стања логичког субјекта, или за „осамостаљење“ од њега физичких радњи или спољашњих догађаја чији је он вршилац или учесник – у ситуацијама када те радње „чекају“ на повољни стицај околности или пак на неки други разлог да би се одвиле. Релевантни за семантику конструкција су самостални и независни од воље и контроле субјекта карактер стања, радњи и догађаја, као и максимална пасивност субјекта која га приближава представи о локализатору (живом) догађаја.

5.2. Значење унутрашњих физиолошких и психолошких стања доживљавача успоставило се код конструкција: 1) с глаголима перцепције у којима је релевантна епистемична вредност перцепираног догађаја, али се субјекат не ангажује тврђом да је његова перцепција истина: *о̀ткрито ми се* (оцена истинитости зависне пропозиције подразумева се као пресупозиција) → *чини ми се* (неувереност у истинитост) → *̀приснило ми се* (увереност у неистинитост); 2) са глаголима који значе физиолошка стања, углавном негативна, неповезана са потребама организма (*гади ми се*); 3) с глаголима који значе стања везана за потребе субјекта и његовог организма (*сјава ми се*); 4) с глаголима који значе стања везана за жеље субјекта (*не одлази ми се*); 5) са глаголима са значењем благог емотивног односа, углавном позитивног, према неком каузатору (*свиђа ми се*).

5.3. Значење „осамостаљења“ радњи и догађаја од логичког субјекта може се надградити на било коју физичку радњу или догађај, важна је унутрашња перспектива кроз коју су радње приказане – истиче се да оне не зависе од воље вршиоца, него од воље неке неодређене снаге, уп.: *Често срећем на улици Ивана* → *Често ми се десило да срећем на улици Ивана*.

5.4. Код упоређивања истих конструкција у пољском, руском и бугарском језику у Савова 2019 издвајамо укупно 5 група конструкција које су различито заступљене у сваком од језика – конструкције које значе: 1) физичке радње чији се квалитет реализације оцењује као добар или лош, али он не зависи од воље вршиоца (*писао ми се добре*); 2) менталне или перцепцијске процесе који не подлежу човековој вољи (*выдало ми се, же...*) – ублажава се епистемични став доживљавача; 3) радње и процесе који зависе од спољашњих неодредивих околности (*укладало ми се; налага ми се*); 4) радње које експлицирају психичке процесе: изговорене реплике, извршени поступци (*поведао ми се*) – смањује се одговорност вршиоца; 5) импULSE и физиолошка и емо-

тивна стања која не зависе или пак до неке мере зависе од наше воље (*nudzi mi się*).²

На основу извршене анализе можемо уопштити да у српском језику 1. група није посведочена; 2. група је добро заступљена, као и у остала три језика (*чини ми се; њривидело ми се*); 3. група је заступљена пре свега преко глагола *догађају се* и *дешавају се* са значењем стицаја околности (остали глаголи с другим семантичким нијансама нису фреквентни: *дало ми се; може ми се*); 4. група сасвим је слабо заступљена (*омакло ми се*); највеће је како у српском тако и у бугарском језику присуство последње, 5. групе – импулсивних конструкција (*не улази ми се у собу*). У наведеном раду нису издвојене у посебну групу конструкције попут *дојда ми се* са значењем емотивног односа, тако да би то била још једна, 6. група. Она је фреквентна, мада и с ограниченим бројем глагола, у три од поменути четири језика: српском (*дојда ми се; осладило ми се*), пољском (*rodoba mi się*) и руском (*мне нравится*). У бугарском језику она готово и није присутна – уп. (*харесва ми, мило ми е* без елемента *се*), среће се само конструкција *улажда ми се*. То говори о појачању активности у представи о логичком субјекту у бугарском језику код те групе конструкција.

Истакнута представа о максималној пасивности субјекта код разматраних конструкција јесте „наличје“ изражаване у језику идеје о активности неке туђе снаге за вршиоца дате радње која се у њу меша. Судаћи по издвојеним групама, за српску језичку свест таква се активна туђа снага са пресудном улогом може појавити код следећих врста догађаја: менталног стања (перципирања), жеље, физиолошког стања, непосредног спољашњег изражавања менталног стања, благог емотивног односа; међутим, та се снага може мешати и у догађај вршења сваке физичке радње.

ИЗВОР

Korpus savremenog srpskog jezika na Matematičkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>.

ЛИТЕРАТУРА

Ковачевић 2017: Милош Ковачевић, Конкурентност једног типа предлошког генитивног, акузативног, инструменталног и локативног ло-

² Свих 5 група је најубедљивије заступљено у пољском језику, док се у руском и бугарском језику неке од њих не срећу, или бар нису толико фреквентне.

- гичког субјекта, у: Милош Ковачевић, *Српски језик њод луџом науке*, Београд: Завод за уџбенике, 171–192.
- Савова 2019: Димка Савова, О певным типе конструкци деагентувных в језыках полским, роsyјским і булгарским (perspektywa etnoskładniowa), *Etnolingwistyka* 31, Lublin, 121–132.
- Савова 2020: Димка Савова, Импульсивне синтаксичке конструкције ‘глагол + ми се’ у српском разговорном језыку, *Научни сасџанак славиџџа у Вукове дане* 49/1, Београд, 19–27.
- Стипчевић 2014: Балша Стипчевић, *Дативне реакцијске конструкције с неџрелазним глаголима у савременом српском језыку*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:10016/bdef:Content/get> (преузето 15. 10. 2019).

Димка В. Савова

СИНТАКСИЧЕСКИЕ КОНСТРУКЦИИ ‘ГЛАГОЛ + МИ СЕ’ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

При определении предмета анализа в статье применяется формальный критерий (наличие элементов *ми се* + *глагол*), за которым очерчивается общая характеристика выражаемой семантики: независимость события от воли и контроля субъекта и крайняя пассивность субъекта, доходящая до представления о локализаторе. Выделяются разновидности и характер соответствующих выражаемых ситуаций и ищется их типология в сербском языковом сознании.

Ключевые слова: логический субъект, субъект в дативе, возвратные глаголы, экспериенцер.